

„Pokud se nákaza za pár měsíců vrátí ve větší síle, všechno už musí perfektně fungovat,“ říká ekonom Filip Matějka, který radí krizovému štábu.

Tenhle průšvih může spustit větší průšvih

Byl jsem připravený sbalit spacák a dva měsíce téměř nevidět rodinu, zavřít se někde s dalšími lidmi ze štábu a nonstop pracovat, říká Filip Matějka, člen poradního ekonomického týmu při krizovém štábu. „Spousta věcí se daří, ale trochu mě frustruje, že na každou interakci se státní správou se musí čekat. Některá dřívější rozhodnutí mi přijdou jako velké neštěstí,“ popisuje v rozhovoru pro Deník N. Naslouchají politici expertům?

Říkal jste mi, že vaše vědecká práce je u ledu. Všechn čas věnujete aktivitám v poradních týmech?

Totálně. A myslím, že spousta vědců a expertů z různých oborů do toho skočila po hlavě. Mám průměrně šest hodin telekonferencí denně, mezitím se snažím přemýšlet a vymýšlet a analyzovat a sepisovat aktuální a střednědobé návrhy, principy, plány.

Jako behaviorální ekonom se zabýváte výzkumem rozhodování lidí a státu, mimo jiné taky teorií racionální nepozornosti. Někdy si připadám jako v laboratoři nějakého šileného vědce, který na nás provádí obrovský neetický experiment. Ta situace musí být zajímavá i z vědeckého hlediska, ne?

Strašně zajímavá. Mnozí kolegové dělají vědu dál, zkoumají současnou situaci z různých úhlů pohledu a píšou články. Ale já jsem spíš mezi těmi, kteří dostali příležitost svoje dosavadní znalosti aplikovat. A jak jste zmínila teorii racionální nepozornosti – myslím, že v současné situaci je to naprosto zásadní věc.

Snad to řeknu správně, že teorie vychází z předpokladu, že lidé věnují pozornost primárně tomu, čemu rozumí a co se jich bezprostředně týká. K rozhodování pak používají jen část informací, k jiným jsou slepi.

Moderní ekonomické teorie na rozdíl od klasických berou mnohem víc v úvahu lidské chování, třeba právě nepozornost. Proto od začátku zdůrazňujeme – bylo to už v našem prvním doporučení, které jsme napsali s kolegy z CERGE-EI –, že prv-

ní opatření mají být rychlá, plošná a jednoduchá. V přímém přenosu vidíme, že vláda není schopná rozhodnout detailně ze dne na den, což je v mnoha ohledech pochopitelné. Nemají veškeré informace, je těžké vše promyslet v souvislostech.

Ale jak vláda chrlila a chrlí jeden nápad za nápadem, lidé nevládají sledovat, co platí, co ne. Stejně tak úředníci. Ukázalo se, jakou bariérou jsou složité formuláře. Nastavená pravidla pro vyplacení jednorázového příspěvku pro OSVČ musela být rychle zjednodušená, nefungovalo to.

Musíme s nepozorností počítat a zahrnout ji do všech plánů a programů. Mimo jiné je právě nepozornost riziko, že se v těch návrzích leccos ztratí.

Když byla velká tiskovka k plánům uvolňování, měla jsem úplně zatmění, jen paprsek světla – pozornosti – jsem upínala k datu, kdy by mohly jít děti do školy. To ostatní jsem přijala na první dobrou pokrčením ramen. Až zpětně jsem byla schopná se na to podívat kriticky.

To je úplně přirozené. Zní to banálně, ale rychlá, jednoduchá pomoc a jasná, jednoduchá pravidla jsou nesmírně důležitá. Jinak se všichni budeme ztrácet ve výjimkách, protože politici budou přicházet s dárky pro různé skupiny, jako byl návrh na pomoc hotelům. Proč zrovna hotelům? To je princip porcování medvěda. Když nestihneme sledovat, co všechno politici nabízejí, všimneme si jen toho, co je akutně nejdůležitější pro nás. Dárku pro nás. A ještě jsme vděční.

V ideálním světě je čas všechno přečíst a rozmyslet a probrat, ale v této špatné situaci je plošné řešení to nejlepší. Obecně se naše pozornost upíná ke krizi a k nemoci, vždyť i s kamarády na Skype party řešíme jen tahle témata. Vy taky, ne? Přitom paralelně jede tolik důležitých věcí, které třeba nevidíme, přehlízíme – zdravotní problémy při zanedbávání preventivní péče, odložené zákroky.

Ruku v ruce s rozvolňováním omezení má běžet program chytré karantény, který mimo jiné předpokládá daleko mohutnější testování.

To bylo vaše téma od začátku krize. Zkuste zopakovat proč.

Abychom měli data. Zatím věštíme z křišťálové koule, a proto jsme museli být velmi opatrní. Jedni odborníci říkají: „Musíme hodně rozvolnit, není čeho se bát.“ Jiní: „Musíme to držet úplně uzavřený.“ Podle výběru dat, která čtou. Testujeme stále víc, ale pořád to není ideální. Testování nám zlepšuje zrak.

Zatím vidíme dost zamlženě?

Ano. Sice vidíme, že se zploštila křivka, ale důsledky prvního uvolnění vidíme až po mnoha dnech. Bude to tak s každým dalším krokem. Pokud budeme testovat pár desítek tisíc lidí denně, budeme moct otvírat daleko více a zavírat cíleně, podle toho, kde ten problém bude – v jakém kraji, v jaké fabrice. Mnohé firmy mají zavřeno, protože lidi se bojí, že se nakazí.

STÁT NEMUSÍ VŠECHNO DĚLAT SÁM

Strach je jeden z základních faktorů této situace, že?

A je přirozený. Při velkém testování můžeme i říct, že to je v konkrétní firmě v pořádku, a pokud se nákaza objeví, dá se rychle zasáhnout.

Do testování bychom měli investovat daleko víc, stamiliony i miliardy. Vyplatí se to. Každý den, kdy jsme zavřeni, stojí miliardy korun a spousta nervů i zážitků, o které přicházíme. Musíme testovat nejen pro medicínské účely, ale i pro epidemiologické, abychom věděli více o šíření nákazy. Testy musí být cílené a jiné plošné, na reprezentativním vzorku populace.

Přiznám se, že se trochu ztrácím v těch poradních týmech. Vy jste v ekonomickém poradním týmu při Ústředním krizovém štábu, je to tak?

O rozdělení do týmů moc nejde, všichni jsme stejně jenom poradci. Jsme třináctka vesměs akademických ekonomů, spadáme pod pana Hamáčka a nově pod vládu. Pak je KoroNERV-20, to je neoficiální poradní tým dobrých ekonomů, kteří dávají přes média doporučení, což je užitečné. A NERV pod vládou a panem Havlíčkem, to je několik lidí z našeho poradního týmu doplněných vesměs generálními řediteli několika velkých korporací.

Nebudou příliš silní v prosazování svých zájmů?

To si musí pohlídat pan ministr, ale možné to je. Právě prosazování zájmů velkých korporací se obávám, ale upřímně, nemyslím, že tyhle vlivy přijdou oficiálně přes NERV nebo přímo od těchto lidí. Pokud, tak jinnu, přes jinou lobby. Ale je to tendence, která mi přijde nebezpečná, je dobré o tom mluvit.

Jakou máte v týmu pozici? A řídí se tedy krizový štáb vašimi doporučeními? Je váš hlas slyšet?

Jsem hlavně pozorovatel, všichni jsme pozorovatelé bez pravomocí. Pozorovatelé, kteří se snaží něco dělat, přemlouvat, radit, vysvětlovat.

Jedete na tygrovi a zároveň se snažíte tygra krotit, chápu. Ale ptám se znovu. Jak úředníci a politici naslouchají expertům?

Hned v březnu jsme s kolegy z CERGE udělali první analýzy a sepsali první doporučení. Šlo o první

Filip Matějka (39)

Vystudoval fyziku na Univerzitě Karlově v Praze, doktorát z aplikované matematiky získal na Princetonské univerzitě v USA, kde se zároveň začal věnovat ekonomii. Pracuje v institutu CERGE-EI, v minulosti působil na Kalifornské univerzitě v Berkeley, na New York University nebo na Toulouse School of Economics. Je držitelem ceny Neuron pro mladé vědce za rok 2016.

FOTO: ARCHIV FILIPA MATĚJKY

pomoc. A ta tímto směrem skutečně šla, i když s nějakými odchylkami, ale v zásadě ano. Problém je spíše v tom, že se to ještě nedaří dotáhnout.

Hlavním problémem je nyní nedostatek likvidity, stát zatím pomohl jen velmi malé části firem a domácností. Zatímco u finanční krize se ekonomové vůbec neshodli, tady byly na zásadní kroky dost podobné názory a měly dopad v politických rozhodnutích.

Návrhy, co se bude postupně uvolňovat, s vámi „ústředí“ konzultovalo?

Ne. Příznám se, že nevím, jak plán vzniká. Ale myslím, že se to postupně vylepšuje. Počáteční opatrnost byla namísto a je dobře, že pravidla otevírání začínají být obecnější z nějaké definice metrů čtverečních a podobně, ne jen hobby markety.

Poradních týmů je víc, mají výborné epidemiology i lékaře. Celý štáb se ale setkává jenom jednou týdně přes videokonference. Moji kolegové ekonomové nyní pomáhají i s epidemiologickými modely, a hned jak dostaneme od dalších týmů data z výsledků testování, můžeme více pomáhat i s otevíráním.

Jednou týdně se radit, to stačí?

Náš ekonomický tým se setkává pořád. Když jsem tu nabídku vzal, byl jsem připravený sbalit spacák a dva měsíce téměř nevidět rodinu, zavřít se někde s dalšími lidmi ze štábu a nonstop pracovat. Myslím, že i jiné podniky to tak mají, ale celý štáb ne.

Radši bych viděl rychlé „byznys“ prostředí, kde se vyřeší deset věcí za den. Trochu mě frustruje, že na kaž-

dou interakci se státní správou se musí čekat. V mnoha věcech hrajeme o čas, každý den a každá hodina dobrá. Náš stát bohužel funguje čím dál víc jako firma tam, kde by neměl, a nefunguje přesně tam, kde by měl.

Celkově je to pomalé a těžkopádné?

Nechci být příliš kritický. Spousta věcí se daří a jsou tam povětšinou lidé, kteří tomu dávají všechno a dělají dobrou práci. Na druhou stranu je vidět, že stát není schopen zareagovat tak rychle jako třeba soukromé firmy rozvážející potraviny, které během dvou týdnů zdesetinásobily svoji kapacitu.

Tohle je nutné dotáhnout. Holt jsme nebyli úplně připraveni, žádné západní země, ale každým dalším týdnem máme méně důvodů k omlouvám. A pokud se nákaza za pár měsíců vrátí ve větší síle, všechno už musí fungovat úplně perfektně.

A vaše pozice v týmu? V Lidových novinách jste říkal, že nevíte, jestli jste host, nebo člen.

Dělal jsem si trochu legraci. Není důležitý, jaký mám status, nemusím být nikde za frajera. Na tom, aby byl člověk slyšet, musí sám zapracovat, musí přijít s něčím užitečným.

Nominovali mě zástupci opozice, takže i když jsem jenom nepolitický vědec, na prvním setkání krizového štábu mě trochu brali jako někoho nastrčeného. Pak ale na moji nezávislou roli začali více brát a teď už snad mám nějakou důvěru a můžu i lépe zprostředkovávat podněty dalších kolegů ekonomů. Když je budou ostatní využívat, budu mít pocit, že to mělo smysl.

Nechci být příliš kritický. Spousta věcí se daří a jsou tam povětšinou lidé, kteří tomu dávají všechno a dělají dobrou práci. Na druhou stranu je vidět, že stát není schopen zareagovat tak rychle jako třeba soukromé firmy rozvážející potraviny, které během dvou týdnů zdesetinásobily svoji kapacitu.

Je vzrušující moct do toho mluvit?

Ano. I proto říkám, že bych byl připraven pracovat nonstop. Občas jsou ale některé věci zbytečně pomalé. Za to nemůžou současní úředníci, některé základní informace mi třeba bohužel ani nesmějí dát.

ZVÝŠIT PLATEBNÍ MORÁLKU

Pojďme k těm střednědobým ekonomickým plánům. Jaké jsou vaše návrhy pro vládu?

Dosud šlo o ekonomická opatření pro první fázi „zavření“: zařídit udržení zaměstnanosti, dát lidem peníze, aby měli co jíst, zajistit, aby nezkolaboval finanční systém. Teď je potřeba se podívat dál.

Začínáme otvírat, proto musíme změnit ekonomickou strategii a od dotačních programů se dostat k úvěrovým. Zdravé banky budou zásadní. Směřovat od plošných dávek a úlev k cílenějším. Dlouhodobá plošná pomoc, ač zatím bohužel zbytečně malá, by nebyla tak užitečná.

Už to musí vypadat jinak: „Krátkodobě vám pomůžeme, půjčíme vám, třeba s velmi nízkým úrokem, ale jen pokud si myslíte, že v budoucnu máte šanci vydělat.“ Svět se změní a nemá cenu podporovat firmy, jejichž služby a zboží v novém světě nebudou užitečné, neobstojí.

Další odklady splátek, odvodů pojistného i DPH ano, ale už s drobným úrokem. Program COVID se bude muset zásadně rozšířit. Dosud v něm byly jednotky miliard, ale už víme, že firmy potřebují možná přes sto miliard. A velkým problémem ve střednědobém horizontu budou nejistota a s tím související platební morálka. Musíme udělat cokoli pro snížení nejistoty.

Co třeba? Jak snižovat nejistotu, když jistého není nic?

Stát může nejistotu snižovat, nebo naopak zvyšovat. Firmy se bojí najmout nové lidi, nevědí, co bude na podzim nebo za pár týdnů. Bojí se investovat. Podle prvních ekonomických modelů klesne HDP strašně moc. Část způsobí přímé dopady zavření, ale více než polovina je způsobena nejistotou.

Vládne největší nejistota, jakou jsme kdy poznali. Musím se vrátit k testovací kapacitě, protože to je jeden z nástrojů v boji proti nejistotě. Firmy by měly vědět, že pokud virus na podzim pojede druhé kolo, už budeme moct nákazu přesně sledovat.

Firmy musí vědět, co od státu dostanou, co ne. Nyní čekají, co bude. Stát musí mít připravené jednoduché scénáře. Doteď se všechno dělalo na koleni, ale koupili jsme si čas na přípravu. Teď musí být vláda schopná říct, jak bude reagovat v budoucnu, jaké programy má pro OSVČ, pro firmy. Velmi pozitivní roli v nejistotě by mohlo hrát rychlé vylepšení digitalizace státní správy. Ukázalo se, jak špatné to je. A vláda musí pomoci opět nastolit platební morálku.

Kdy se má se střednědobými programy začít?

Kdyby pomoc v první fázi již byla u firem, OSVČ i domácností, začalo by se teď současně s otvíráním. Přejít z dávek na půjčky. A pokud se situace usadí, mohou přijít i nějaké investiční pobídky. Otázka ale je, jaké

a jak. Pan premiér mluvil o stavebnictví a centralizaci. Myslím, že to má jít naopak.

Proč?

Stát není schopen centralizovaně rozhodnout, kde se jeho investice hodí. Měl by spíš využít obce, dát jim pravomoce a uvolnit prostředky, ať samy rozhodnou. Stavebnictví nebude tolik zasažené. Stát má pomoci především tam, kde volný trh nevytlačí. Třeba v projektech, které souvisejí s životním prostředím.

Dolehly na vás nějaké úzkosti?

Úzkosti ani ne. Prvních deset dní bylo těžkých, ale postupně jsem si v tom našel rytmus, a hlavně jsem začal doceňovat, že jsme jako rodina spolu jako nikdy dřív. Někde je možná ponorka, ale my si to docela užíváme. Je fajn, že máme zahradu. Proti úzkostem mi nejvíce pomáhá práce.

Chápu, mně taky. Když navíc tím, co děláte, zároveň můžete pomoci tu bídnou situaci řešit, musí to být povzbudivé. Myslím, že na hodně lidí doléhá to, že oni sami s tím nic dělat nemůžou a nesvedou.

I proto jsem to možná v prvních týdnech až přeháněl. Zhubnul jsem za prvních deset dní šest kilo.

Až při přípravě na tento rozhovor mi cinklo o nos, že jste původně vystudoval fyziku. Jak se to přehouplo do ekonomie?

Po matfyzu jsem šel na Princeton a tam už jsem studoval aplikovanou matematiku. Matika pro mě byla zásadní, je to jazyk k vědě. Pomocí matematiky můžete popisovat všechny ostatní disciplíny. V prváku jsme měli všechny možné předměty, včetně ekonomie. Chytl mě to. Takže od doktorandského studia na Princetonu jsem vlastně ekonom.

Zároveň se zabýváte ekonomii „s lidskou tvář“. Behaviorální ekonomii.

Obecně je už moderní ekonomie širší, trochu do sociologie a psychologie. Mě hodně zajímá prolínání s politologií. Když se totiž díváme na zásadní věci, když si my dva povídáme o tom, jak se řeší současná krize, ekonomie by nám nestačila. Musíme koukat na všechno, jak to spolu souvisí.

Je potřeba myslet i na takové věci, že když jednomu dáte, ale druhému ne, lidé se na sebe naštvou a můžou se začít prát. A ve chvíli velké krize se můžou začít prát hodně. Občanské války vznikaly v dobách krize, tam se lámala demokracie.

Tudy jdou moje úzkostné myšlenky. K možnému posílení autoritářských tendencí politiků a k nepokojům mezi lidmi.

Jo. Tenhle průšvih může být spouštěč mnohem většího průšvihu. I proto je dobré mít širší pohled, který moderní ekonomie má. Musíme si dávat pozor. Být pozorní nejen k mírám úrokových sazeb. V recesích roste nerovnost. Bohatí nakonec dopadnou dobře, někdy i zbohatnou. Chudí naopak. Jen když je krize opravdu hodně velká, nerovnost se zmenšuje. V důsledku revoluce. Lidé vtrhnou do paláců.

LENKA VRTIŠKOVÁ NEJEZCHLEBOVÁ
redaktorka